

Vse to je omogočila mestu šele Mestna hranilnica ljubljanska: kajti dvomljivo je, ali bi bila Mestna občina ljubljanska mogla dobiti vsa potrebna posojila drugje. In tako bi bila preostajala zopet le ena možnost za izvršitev teh prepotrebnih investicij — povišanje občinskih davščin. Sicer bi se moralo pustiti vse pri starem in bi ne bilo mogoče ukreniti ničesar za omiljenje stanovanjske bede niti za vsestranski napredek mesta. Zato je lahko vsak vlagatelj Mestne hranilnice ljubljanske ponosen na to, da je tudi on prispeval k temu, da hvalijo našo slovensko prestolnico — belo Ljubljano — vsi tujci, ki prihajajo k nam in sodijo našo kraljevino po tem, kakšen vtis napravi na nje prvo večje mesto v Jugoslaviji, kar je baš Ljubljana. Da pa Mestna hranilnica ljubljanska pri dajanju posojil za javne namene ni zanemarjala niti zunanjih občin, priča že število 142 šol, postavljenih s pomočjo njenih kreditov po

vsej Sloveniji, všteti slovenske kraje, ki so ostali pod Italijo.

Mestna hranilnica pa ima tudi še drug namen, namreč vzgojni. Navaja ljudi, zlasti že mladino, k varčevanju, ki je predpogoj rednega življenja in pozneje družinske sreče. Kdor dela in varčuje ter nalaga svoj denar na hranilno knjižico, si s tem polaga temelj za svojo bodočnost ali za stara leta in zato je resničen izrek: samo varčnost je ona umetnost, ki omogoči človeku, da pride do blagostanja.

Uspehi 45letnega delovanja Mestne hranilnice ljubljanske za mestno občino so tako vidni, da si sploh ni mogoče predstaviti razvoja mesta Ljubljane brez delovanja in posojil Mestne hranilnice ljubljanske, ki so dala mestu popolnoma novo — lepše lice. Mestna hranilnica ljubljanska spada k najvažnejšim ustanovam v zgodovini mesta Ljubljane.

DAJMO STARI LJUBLJANI NJENO ČAST IN SLAVO

NOTRANJE MESTO

DR. JOŽE RUS

Visoko obzidje, pred njim z vodo napolnjeni jarki in ne vedno odprta vrata so bili v srednjem veku poleg mestnih pravic glavne oznake vsakega mestnega naselja. Da jih je imela tudi stara Ljubljana, tega pa si je danes svest še prav majhen odstotek njenega prebivalstva. Saj materialnih spominov nam je ohranjenih prav malo, a še ti so zelo zabrisani. Ali, če že ni več teh spominov: po starih mestih vse Evrope najdeš sredi visokih, modernih palač vsaj ulična imena, ki ti kratko, a jedrnato razkrivajo svojo preteklost dotičnih prostorov. Zaman pa iščeš takšnih spominov po naši Ljubljani. Spričo tega nedostatka se zdi tujcu, kakor da je naše mesto prinesel aeroplan iz Amerike. Ker te vrste spomini niso dragi, so pa zato tem dragocenejši, naj bo v naslednjem napisan predlog, kako naj bi se stara Ljubljana pričarala v današnje čase v obliki uličnih imen.

Obzidani del Ljubljane je bilo »notranje mesto« ali »mesto« v najožjem pomenu. V njegovem nastajanju razlikujemo tri dobro vidne dele. Vsak se je razvil ob svojem času nasproti soseščini pred vsem na ta način, da je dobil svoje obzidje in tudi posebno ime. Prvemu obzidanemu delu je bilo iz početka dano ime Ljubljana. Ko pa se mu je pridružil drugi del, je prebivalstvo začelo delati razliko med obema na ta način, da je dalo prvemu ime Stari trg, drugemu Novi trg. V ohranjenih listinah se omenja Ljubljana prvokrat l. 1144., a Novi trg l. 1307. Alter Markt, Neuer Markt, obe nemški imeni sta še pričrta močnih kulturno političnih vplivov, ki so prihajali k nam od nemškega severa, najmlajši, tretji del mesta znotraj obzidja pa kaže po svojem »Platz« (prim. lat. platea

in staro italijansko piazza) že odločno na vplive iz Italije, koder je gospodarila trgovini in prometu zlasti »Venezia la serenissima«.

Ta tri imena so nekdanj označala vsako svoj del notranjega mesta, torej po več ulic skupaj. Tekom časa pa so se po svojem pomenu skrčila le na glavno ulico dotičnega mestnega dela. Mnogo slavne tradicije tiči v njih. Kljub temu stoji nepremično na svojem prostoru le ime Stari trg, ostalima pa je bilo usojeno, da se z njima igra nepoučeni svet. Ker je Novi trg obdan s starinskimi hišami, mu občinski svet l. 1876. že ni več razumel imena in ga je prekrstil v Turjaški trg. S tem je bila tradicija razvoja stare Ljubljane prav nemarno pretrgana. Šele uvidenosti najnovejše dobe se moramo zahvaliti, da se na tem slavnem trgu blesti zopet staro ime.

Slovensko ljudsko ime ulice okoli mestne hiše je »Véliki trg«. Saj tu je bilo tudi vsakdanje živilsko tržišče do l. 1903. (cestna železnica). Uradno pa velja zanj nekam čudno zveneči »Mestni trg«. Ob tem imenu se zdi, kakor da vse ostalo mesto ne premore več nobenega trga. Če pa bi hoteli s takšnim imenom odlikovati en sam trg, bi ga morali prisoditi Staremu trgu, ki je po svojem mestnem licu najstarejši. Na Mestnem trgu so bili v grajskem znožju še živahni kamenolomi, ko je bil sosednji Stari trg že obzidano mesto. Mestnemu trgu je torej treba vrniti prvotno ime Véliki trg in tega potem skrbno čuvati pred vsako nepremišljeno novotarijo.

Obzidje okoli vsega notranjega mesta je doseglo dolžino 2950 m ali skoraj tri kilometre. Na zemljišču, ki ga je oklepal mestni zid, velikem 36 ha, sta bila

strmo grajsko pobočje in struga Ljubljani edina prostora, ki ju človek ni zazidal, dasi tudi njima ni popolnoma prizanašal. Po planih tleh pa je bilo znatraj obzidja povpraševanje po stavbišjih tako veliko, da se je zgnelo na njih okoli 350 hiš in so bile javnemu prometu prihranjene le prav tesne ulice. Največ prostora pod milim nebom je pustil tedanji človek na Vélíkem, oziroma Novem trgu, v okolici obeh glavnih reprezentančnih poslopij, namreč mestne hiše (rotovž) in deželne hiše (lontovž), Sv. Jakoba trg, Pogačarjev trg in Vodnikov trg so bili pridobljeni v zadnjih 150 letih na ta način, da so bila demolirana tam stoječa poslopja. Breg je s svojo širino spomenik bivšega pristanišča za vodni promet po Ljubljani.

Obzidje, jarki, stolpi in vrata so bili v stari Ljubljani daleč vidni in v prometovanju hudo občuteni objekti, ki jih je bil oni čas prav potreben. Ta sklenjeni obrambni organizem je kljuoval napadom marsikaterega sovražnika, od časov češkega kralja Otokarja II. preko celjansko-habsburgovskih bojev ter turških roparskih napadov do pohodov Napoleonovih. Kot vozil v sistemu mestnih utrdb pa je nastopal v vseh časih Ljubljane na vzvišeni točki stoječi grad.

Toda v novem veku je vojna tehnika že toliko napredovala, da so utrdbe mest izgubile vso svojo vrednost. Konec 18. stoletja so v Ljubljani v par letih izginile vse one velikanske naprave, ki so si jih bili zaradi svoje varnosti omislili naši predniki. Iv. Vrhovec pravi k temu: »Starega zidovja Ljubljani kar kamna niso hoteli več pustiti na kamnu. Razdirali so in posipali, kakor bi jih bil obsedel neki prav poseben duh uničevanja in razdiranja.«

Deli mestnega obzidja so se nam ohranili le na par točkah, n. pr. ob severni strani Cojzovega grabna, v delu Vegove ulice, na grajskem griču pa ob vhodu v grad in v herostratsko razkopavani in razstreljevani Bastiji. Od stolpov stojita danes še dva manj pomembna, eden v vrsti hiš za Študentovsko ulico, drugi v hiši za univerzo. Na ena izmed šestih mestnih vrat nas spominja le še nagli prehod s široke Karlovške ceste v tesno Sv. Florijana ulico. Jarki so tudi zasuti, n. pr. Babina dolina na prostoru sedanje Vegove ulice in Graben, ki je ločil Novi trg od Krakovega, dokler ga ni odkupil veliki Ž. Zois in ga na svoje stroške zasul. Kod je držalo mestno obzidje z utrdbami, jarki in vrati, o tem nam pa vendar še danes zgovorno pričajo široke ulice in ceste, ki so zasnovane tik ob arealu notranjega mesta, kakor Cojzov graben, del Emonske ceste, Vegova ulica, Dvorski trg in Krekov trg. Deloma zaradi demoliranja obzidja, deloma na račun Ljubljaničine struge so nastala tudi široka nabrežja od Prul do Mesarskega mostu.

Vendar, če je že moralo tako biti: poimenovanje posameznih ulic in točk nam nudi prav primeren način, da ovekovečimo spomin na eden ali drugi objekt porušene stare Ljubljane (prim. tudi podlistek v »Sloveniji« 1932, št. 2).

Dajmo današnji Kratki ulici ob južni strani Filharmonije ime »Pred vicedomskimi vrati«, pa bomo postavili spomenik kar dvema dejstvom ljubljanske preteklosti, prvič vicedomski palači in v njej do 1747

uradujočemu vicedomu kranjske dežele in drugič mestnim vratom, ki so stala tam poleg in odpirala vhod v gosposki del mesta. Prav tako bi se dal ovekovečiti spomin na Pisana vrata. Ime tam poleg držečega Vožarskega pota je zaradi nerodno izbrane besede »vožar« za vrvarja svoj namen skoraj docela zgrešilo. Spričo tega bi bilo umestneje, da dobi ulica ime »Pred Pisanimi vrati«. Že celo obledel je povod imenu Lingarjeve ulice, pa bi bilo najprimerneje, prekrstiti jo v Predikantovsko ulico, v spomin na goreče protestantske pridigarje iz bivše tam stoječe cerkve sv. Elizabete.

Ako damo spoštovanje staremu ljudskemu imenu Cojzov graben (ne cesta!), bo ohranjen spomin na del bivših mestnih jarkov (prim. temu nasproti preprosti Graben na Dunaju in Prikope v Pragi). Stara imena, ki jih je odstranila nepoučenost odločujočih, naj pridejo do svoje časti, posebno če so med ljudstvom še venomer na jeziku.

Da bo mogel vsak Ljubljaničan vedeti, da je bila Ljubljana nekdanj obzidano mesto, naj se za današnje Cankarjevo nabrežje obnovi njegovo starinsko ime »Za zidom«, ki ima vrednost pravega dokumenta za ta kraj.

Starih uličnih imen ne smejo imena zaslužnih ali slavnih oseb nikoli izpodrivati. Če že hočemo ulice notranjega mesta imenovati po kakem znamenitem možu, potem teh mož ne smemo jemati iz polpreteklih ali celo sodobnih časov. V imenik ulic stare Ljubljane spadajo po vseh pravilih le stari Ljubljaniči kakor so Gallus, Trubar, Dolničar in Vodnik, ne pa Jurčič, Stritar, Cankar, Gruden ali Hribar. S tega stališča naj bi Jurčičev trg postal Dalmatinov trg; na prostor sedanje Dalmatinove ulice pa spada edino ime Marka Pohlina. Dalje naj se namesto Stritarjeve ulice zablestijo zopet napis častitljive Špitalske ulice. Sedanje Grudnov nabrežje pa naj se posveti spominu J. L. Schoenlebn, prvega zgodovinarja našega mesta in Valvasorjevega duhovnega očeta.

Ob poimenovanju ulic in trgov se sicer vselej strogo pazi na to, da novo ime ne prekorači mej posameznih katastrskih občin. Le na meji med notranjim mestom in predmestji so bile napravljene napake, ki jih je treba vsekakor popraviti. Če razločujemo Vodnikov trg, ki leži v notranjem mestu, od Krekovega, ki je že del predmestja, moramo biti dosledni tudi pri Žabjeku, Napoleonovem trgu in Hribarjevem nabrežju. Del Žabjeka na oni strani Vožarskega pota spada k predmestju, zato ga prekrstimo v del Cimpermanove ulice.

Prav tako spada gornji del najmlajšega nabrežja od Brega do Dvorskega trga v notranje mesto, dočim je dalje do Špitalskega mostu že v predmestju. S tem dejstvom računa predlog, ki leži pri občini že par let in hoče dati čast in spoštovanje dvema Ljubljaničanoma starih časov. Nabrežje naj nosi v gornjem delu ime po Seb. Krelju, ki je dal Slovincem prvi črkopis, v spodnjem pa po Janezu Mandelcu, prvem slovenskem tiskarju, hkrati najstarejšem priznanem Ljubljaničanu obrtniškega stanu.

Spomin Valvasorjevega imena se je moral že dosti seliti po našem mestu. Najprej se je umaknil Vodniku

(1876—86), nato Jurčiču (1900), pred par leti (1929) pa Napoleonu. Ker mu grozi pred Narod. muzejem, kakor se kaže, v doglednem času nova deložacija, bi bilo prav umestno, da se mu prihrani del sedanjega Napoleonovega trga, kar ga leži v notranjem mestu, Izpred bodočega Mestnega muzeja se mu morda ne bo treba nikamor več premikati.

Malo govoreča Vodna steza bodi v spomin na poleg stoječo bivšo kruharno (Brotkammer ali betlehem)

Krušna ali Betlehemska ulica. Sv. Florijana ulica pa naj se razdeli tako, da bo njen zgornji del nosil zopet svoje prvotno ime Visoki trg.

Da bo notranje mesto z imeni čimbolj restavrirano, je treba napraviti tudi majhno spremembo na Gradu. Zato naj ime »Na utrdbah« zamenja »Meščanska bastija«, v spomin na bivše meščansko protivesje k deželnoknežjemu gradu; morda bo potem ta točka vendarle bolj upoštevana, kakor je danes.

K ŠTUDIJI ZA REGULACIJO MARIBORSKEGA GLAVNEGA TRGA

ING. ARH. JAROSLAV ČERNIGOJ

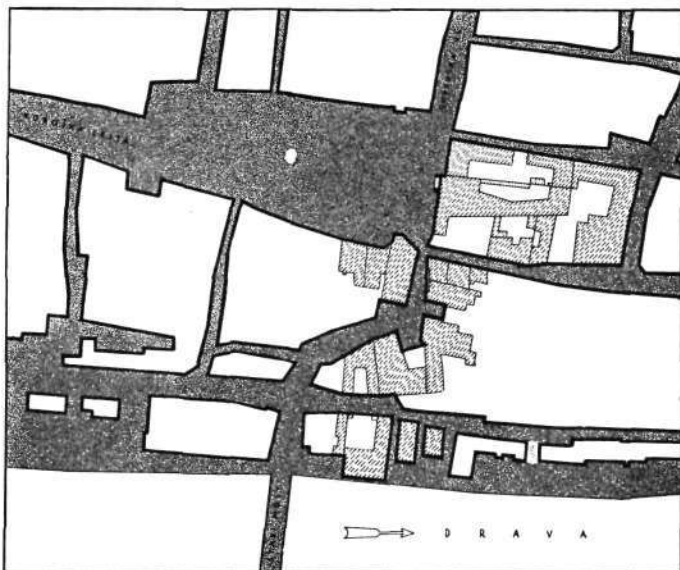
Ob dvanajsti uri se je lotil Maribor svojega regulacijskega načrta. Postavil je program, ki osvetljuje urbanistične potrebe Maribora za dolgo vrsto let v bodočnost. Program se naslanja na dediščino, ki nam je bila zapuščena in zasleduje, oprt na geomorfološka, sociološka in tehnična dejstva bodoči razvoj mesta. Del programa obsega načrt, po katerem se bo postopoma izvršilo zdravljenje obstoječih delov mesta, ki hiraajo v prometnem, zdravstvenem ali lepotnem oziru. V tem načrtu je postavljena tudi potreba po regulaciji središča Maribora, Glavnega trga.

Naglašam, da predstavlja ponatisnjeni načrt zgolj študijo, eno izmed variant, ki so nastale prav na oni podrobni in sistematični način, kot se vrši delo na celotnem regulacijskem načrtu. Trg leži v starem jedru mesta, zdelo se mi je torej potrebno, zasledovati glavne obrise njegovega razvoja in če mogoče povzeti vse dobre zasetke in vrednote, ki so nam jih zapustile prejšnje generacije.

Mariborski trg ni nastal v stremljenju po zavestnem lepotnem cilju. Je delo generacij brez enotne volje posameznika za celotno tvorbo — produkt počasnega razvoja in ekonomskih prilik. Trg »Marchburg« obstoja že konec XII. stoletja in z njim v glavnem zasnova Glavni trg. Nastal je nad mostom, na obrežni terasi, kjer sta se združili cesti z Dunaja in s Koroške, da skupaj premagata Dravo. Stari načrti nam kažejo povsem zazidan trg, ki je moral biti čudovito zaključen, tem bolj, ker so dopuščale mnogokrat lomljene, zavite ulice z izzidki očesu le kratek pogled. To zaključenost je zadela l. 1906. katastrofa in jo za vselej uničila, ko so porušili zgradbe, ki so v sl. št. 1. črtkano vrisane. Po dolgotrajnih debatah so določili traso novega državnega mostu v prometni črti današnje Aleksandrove ceste in Gosposke ulice. Prvi ukrep v tej smeri je bila odstranitev blokov na vzhodu trga: ogromna odprtina je zazijala in nastala je ona druga polovica Glavnega trga, ki se tako očitno razlikuje od starega dela. Današnji Glavni trg obstoji iz dveh delov, iz starega dela s starimi zgradbami svojevrstne razsežnosti in parcelacije njihovih zemljišč ter

iz novega dela z novimi zgradbami znatnih izmer, zlasti v višino. Čar starega trga, ki mu ga je dala njegova tako popolna zaključenost, bogata variacija različnih, a enotnih vtisov, skladno sorazmerje njegove razsežnosti do merila obdajajočih ga zgradb, je bil v svojem bistvu zadet in uničen. Z nezaključeno vzhodno stranjo je postal trg pust, zgradbe neznatne — prostor se je razblinil, ker je odpadel bistven element. Ne morem se spuščati na tem mestu v kritično presojo o upravičenosti za to urbanistično dejanje, ki ga je storil predvojni Maribor in je bilo z izbrano traso novega mosta potrebno. Ugotavljam le vpliv, ki ga je imelo na fizionomijo trga. Ta vpliv je bil v lepotnem oziru porazen in je tu jedro estetske plati regulacije Glavnega trga.

Današnja situacijo, situacijo, s katero mora računati projektant, prikazuje sl. št. 2. Longitudinalna razsežnost trga, ki jo je kazal že tloris starega trga,

Sl. 1. Staro stanje Glavnega trga pred graditvijo drž. mostu